

Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական բանկ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒԹՂ

*Պետական ծախսերի կառուցվածքի,
հարկաբյուջետային կարգավորումների և
տնտեսական աճի միջև կապը*

Հեղինակ՝

Անժելա Կարապետյան

Դրամավարկային քաղաքականության վարչություն

ԵՐԵՎԱՆ

ԲՈՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն	4
1.Վիճակագրական բազան և մոդելները	6
2.Եզրակացություն	11
3.Հավելվածներ	17

Անցումային շրջանում գտնվող երկրների փորձը ցույց է տվել, որ դրամավարկային քաղաքականության ծրագրերի իրականացումը մեծապես կախված է հարկաբյուջետային քաղաքականությունից և տնտեսական ցուցանիշների վրա վերջինիս ազդեցությունից: Ուստի, այդ էտապում արդիական խնդիր է դառնում հարկաբյուջետային հատվածի և տնտեսության մնացած հատվածների հետ վերջինիս փոխազդեցությունների ոլորտների առավել մանրակրկիտ ուսումնասիրումը: Այդ նպատակով ուսումնասիրվել է մի շարք երկրների փորձը ներկայացնող գրականություն և խնդրին առնչվող էմպիրիկ վերլուծություններ: Վերլուծվել և «Պետական միջնաժամկետ ծախսերի 2005-07թթ ծրագրի» ներքո ներկայացվել է ՀՀ համախմբված բյուջեի ծախսերի կառուցվածքի և հարկաբյուջետային կարգավորումների ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա կարճաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածներում:

Ներածություն

Տնտեսական աճի վրա հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցության գնահատումը միշտ եղել է երկարատև քննարկումների առարկա: Տնտեսագիտական մի–շարք էմպիրիկ վերլուծություններից հայտնի է, որ բյուջեի հաշվեկշռի բարելավումը երկարաժամկետ հատվածում նպաստում է տնտեսական աճին¹:

Երկարաժամկետ հատվածում ըստ որոշ տնտեսագետների կողմից կատարված վերլուծությունների արդյունքների, հարկաբյուջետային քաղաքականությունը կարող է խթանող կամ խոչընդոտող ազդեցություն ունենալ տնտեսական աճի վրա: Վերջինս պայմանավորված է ֆիզիկական կապիտալի և աշխատուժի ներդրումների վրա հարկերի և ծախսերի ազդեցությամբ, որոնք իրենց հերթին ազդում են տնտեսական աճի ձևավորմանը:

Կարճաժամկետ հատվածում հարկաբյուջետային կարգավորումների ազդեցությունը դժվար է գնահատել: Օրինակ, զարգացած երկրների համար կատարված մի շարք վերլուծությունների² արդյունքում պարզվել է, որ հարկաբյուջետային սահմանափակումները (բյուջեի պակասուրդի կայուն կրճատման միտումը տանում է իրական ՀՆԱ-ի աճի, մասնավոր ներդրումների աճի միջոցով՝ իրական տոկոսադրույքների նվազման և գների ու արտաքին կայության մեծացման հաշվին) որոշակի պայմանների ներքո կարող են խթանել տնտեսական աճը: Այսպես, զարգացած երկրներում հարկաբյուջետային դիրքի բարելավումը պետական տրանսֆերտների և պետական հատվածի աշխատավարձերի ռացիոնալիզացման միջոցով նպաստում է բարձր տնտեսական աճին՝ նույնիսկ կարճաժամկետ հատվածում, քան եկամուտների ավելացումը, կամ պետական ներդրումների կրճատումը: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ տնտեսական աճի և որոշակի ժամանակահատվածում դրա կայունության վրա էական ազդեցության ունեն հարկաբյուջետային կարգավորումները, և մասնավորապես ծախսերի կառուցվածքը:

Սույն նյութում ներկայացվում է Սանջիվ Գուպտայի, Բ. Քլիմենսի, Է.Բալդասի և Կ. Մուլաս-Գրանադոսի կողմից 2002 թվ. հրապարակված վերլուծությունը, որի նպատակն է բացահայտել ցածր եկամուտներով երկրներում հարկաբյուջետային կարգավորումների և ծախսերի կառուցվածքի բարեփոխումների ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա: Նշենք, որ գրականության մեջ մինչ այժմ զարգացող որևէ առանձին երկրի համար կատարված մամուլատիպ վերլուծություն, դրական և նշանակալից արդյունքներով, դեռևս չի հրապարակվել: Հաշվի առնելով, որ ՀՀ

¹ Էստեռլի, Սմիտթ-Հեբբել, Ռոդրիգես, 1994

² Ալեսինա և Պերոտի (1996), Ալեսինա, Պերոտի և Տավարեզ(1998) և այլն...

պետքի ունի ցուցանիշների վիճակագրական շարքերը կարճ են մասնատիպ վերլուծություն անելու համար, և հետևաբար գոհացուցիչ արդյունքներ կարող են չստացվել, նպատակահարմար ենք գտնում ներկայացնել արդեն իսկ կատարված վերոնշյալ վերլուծության արդյունքները:

Հարկ է նշել, որ հարկաբյուջետային քաղաքականության և տնտեսական աճի փոխկապվածությունը տարբեր երկրներում տարբեր ձևով է դրսևորվում: Այն կախված է նաև երկրում առկա հարկաբյուջետային նախապայմաններից՝ մասնավորապես նրանից, թե երկրիը հասն[՞] է որոշակի մակրոտնտեսական կայունության, թե ոչ: Ներկայացվող վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ ետ-կայունացման շրջանում գտնվող երկրները կարող են ավելի շատ օգտվել ծախսերի կառուցվածքի բարեփոխումներից՝ մեծացնելով կառուցվածքային բարեփոխումների իրականացմանն ուղղված ծախսերը: Այդ երկրներում բյուջեի ծախսերի ավելացումը, եթե նույնիսկ ուղեկցվի պակասուրդով, կարող է նպաստել տնտեսական աճին: Իսկ ընդհանուր առմամբ, հարկաբյուջետային կարգավորումները և բյուջեի ծախսերի կառուցվածքի բարեփոխումները դրական նախադրյալներ են ստեղծում տնտեսական աճի համար և հատկապես հարկաբյուջետային այն կարգավորումները, որոնք ուղղված են ընթացիկ ծախսերի կրճատմանը և կապիտալ ծախսերի աճին:

1. Վիճակագրական բազան և մոդելները

Վերլուծությունը կատարվել է ³ ցածր եկամուտ ունեցող երկրների համար, որոնք օգտվել և օգտվում են ԱՄՀ տնտեսական աջակցության ծրագրերից (Աղքատության կրճատման և տնտեսական աճի խթանման մեխանիզմ և Կառուցվածքային բարեփոխումների ընդլայնված ֆինանսավորման մեխանիզմ): Այն իրականացվել է պանելային վիճակագրական բազայի հիման վրա, որը ընդգրկում է 1990-2000 թվականն ընկած ժամանակահատվածը:

Տնտեսական աճը դիտարկվում է իրական մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշով:

Վերլուծությունում հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա դիտարկվում է երեք տեսանկյուններից՝ հարկաբյուջետային դիրքի, որը չափվում է բյուջեի հաշվեկշռի մակարդակով և դրա փոփոխությամբ, պակասուրդի ֆինանսավորման և ծախսերի կառուցվածքի:

Հարկաբյուջետային դիրքը գնահատվում է բյուջեի կանխիկ հաշվեկշռով՝ որպես ընդամենը եկամուտների ու գրանտների և ծախսերի տարբերություն: Բյուջեի հաշվեկշռի դրական փոփոխությունը դիտարկվում է որպես կոնսոլիդացիա (ուժեղացում), իսկ բացասական փոփոխությունը՝ ընդլայնում: Ինչպես երևում է աղյուսակ 4-ից, ընտրանքի բյուջեի հաշվեկշռի միջին մեծությունը կազմում է ՀՆԱ-ի 6.3%-ը: Նշված երկրներում բյուջեի հաշվեկշռը ֆինանսավորվում է ներքին և արտաքին աղբյուրների հաշվին: Ներքին ֆինանսավորումը ներառում է բանկային, ոչ բանկային համակարգի ֆինանսավորումը, ինչպես նաև սեփականաշնորհումից մուտքերը: Ընդ որում երկրներում գերակշռող է արտաքին ֆինանսավորումը, իսկ ներքին ֆինանսավորման միջին մեծությունը կազմում է ՀՆԱ 2%-ից ցածր: Բյուջեի հաշվեկշռը հնարավորություն է տալիս նաև որոշելու մինչ կայունացման և ետ կայունացման շրջանում գտնվող երկրներին: Ետ-կայունացման շրջանում են համարվում այն երկրները, որոնց բյուջեի պակասուրդի միջին ցուցանիշը ցածր է ՀՆԱ 2.5%-ից: Ռեգրեսիայի մեջ որպես այլ բացատրող փոփոխականներ վերցված են նաև աշխատունակ բնակչության քանակը, առևտրի պայմանները, և մասնավոր ներդրումների ծավալը: Վերջիններս հնարավորություն են տալիս բացահայտելու

³ Երկրները հետևյալն են՝ Ալբանիա, Հայաստան, Բենին, Բոլիվիա, Բուռնդի-Ֆասո, Կոմորոս, Կամերուն, Կենտրոնական Աֆրիկյան Հանրապետություն, Չադ, Ջիբութի, Եթովպիա, Գամբիա, Գանա, Վրաստան, Գվինեա, Գվինեա-Բիսաու, Գայանա, Հոնդուրաս, Քենիա, Կիրգիզիա, Լաոս, Լեսոտո, Մակեդոնիա, Մադագասկար, Մավրիտանիա, Մալավի, Մալի, Մոլդովա, Մոզամբիկ, Նիկարագուա, Նիգեր, Ռուանդա, Սաո Տոմե և Պրինսիպե, Սենեգալ, Տաիլանդ, Տանզանիա, Վիետնամ, Եմեն և Զամբիա:

մասնավոր և արտաքին հատվածների ազդեցությունները տնտեսական աճի վրա: Ռեգրեսիաների հիմքում ընկած են հետևյալ հավասարումները:

Ա) Մոդել

$$g_{i,t} = \alpha + \sum_{l=1}^k \beta_l Y_{ilt} + \sum_{h=1}^q \beta_h XGDP_{iht} + u_{it}$$

որտեղ, g_{it} իրենցից ներկայացնում է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի իրական աճը, Y_{ilt} ոչ հարկաբյուջետային անկախ փոփոխականներն են, $XGDP_{iht}$ հարկաբյուջետային փոփոխականներն են, որոնք դիտարկվում են ՀՆԱ-ի մեջ, և իրենցից ներկայացնում են պետական հատվածի աշխատավարձերը, ապրանքներն ու ծառայությունները, տրանսֆերտներն, սուբսիդիաները, տոկոսային վճարները, կապիտալ ծախսերը, հարկային եկամուտները, ոչ հարկային եկամուտները և գրանտները:

Ինչպես երևում է աղյուսակ 5-ից, հարկաբյուջետային կարգավորումների, ծախսերի կառուցվածքի և տնտեսական աճի միջև առկա է նշանակալի կախվածություն: Բյուջեի հաշվեկշռի դրական փոփոխությունը, կապիտալ ծախսերը դրական և նշանակալի են կախված մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ից: Մինչդեռ, որոշ ընթացիկ ծախսեր և պակասուրդի ֆինանսավորման ներքին աղբյուրները էական ազդեցություն չունեն տնտեսական աճի վրա:

Բ) Մոդելում հարկաբյուջետային փոփոխականները դիտարկվում են որպես համապատասխանաբար՝ ծախսերի և եկամուտների տեսակարար կշիռ, որը հնարավորություն է տալիս գնահատելու եկամուտների և ծախսերի կառուցվածքի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա, մինչդեռ ժամանակ ներառված է մաս բյուջեի հաշվեկշռի ազդեցությունը: Վերջինս դիտարկվում է՝ որպես ՀՆԱ-ի տեսակարար կշիռ:

$$g_{i,t} = \alpha + \sum_{l=1}^k \beta_l Y_{ilt} + \sum_{h=1}^q \beta_h XBALEXP_{iht} + u_{it}$$

g_{it} և Y_{ilt} իրենցից ներկայացնում են վերը նշված փոփոխականները, իսկ $XBALEXP_{iht}$ հարկաբյուջետային փոփոխականներն են՝ բյուջեի հաշվեկշռի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ և ծախսերը՝ ընդամենը ծախսերի մեջ տոկոսային արտահայտությամբ:

Գ) Մոդելում դիտարկվում է պակասուրդի ֆինանսավորման աղբյուրների ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա:

$$g_{i,t} = \alpha + \sum_{l=1}^k \beta_l Y_{ilt} + \sum_{h=1}^q \beta_h XFINEXP_{iht} + u_{it}$$

$G_{i,t}$ և Y_{ilt} վերը ներկայացված նույն փոփոխականներն են, իսկ $XFINEXP_{iht}$ հարկաբյուջետային փոփոխականներն են՝ պակասուրդի ֆինանսավորման աղբյուրների տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ, և ծախսերը՝ ընդամենը ծախսերի մեջ տոկոսային արտահայտությամբ:

Մոդելներում վերցված են փոփոխականների մակարդակը և նրանց փոփոխությունները՝ կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ազդեցությունների գնահատման նպատակով:

Ռեգրեսիաների արդյունքները համապատասխանում են այդ թեմային առնչվող տնտեսական գրականության մեջ առկա տեսություններին: Ակնհայտ է, որ հարկաբյուջետային կարգավորումները (հաշվեկշռի դրական բարելավումը) նպաստում են տնտեսական աճին և երկարաժամկետ, և կարճաժամկետ հատվածներում: Այսպես, բյուջեի հաշվեկշռի (Աղյուսակ 6) 1 տոկոս դրական փոփոխությունը ունի դրական և նշանակալից ազդեցություն տնտեսական աճի վրա՝ 0.25 տոկոսային կետով մեծացնում է ՀՆԱ աճը երկարաժամկետ հատվածում (Մոդել Բ): Նմանատիպ ազդեցություն ստացվում է նաև կարճաժամկետ հատվածում: Պակասուրդի ֆինանսավորման աղբյուրների կառուցվածքը ևս էական է. ներքին ֆինանսավորումը ավելի բացասական է ազդում տնտեսական աճի վրա, քան արտաքին ֆինանսավորումը (Մոդել Գ): Այսպես, երկարաժամկետ հատվածում պարզվել է, որ ներքին աղբյուրների 1 տոկոս աճը տանում է մեկ շնչին ընկնող իրական ՀՆԱ-ի 0.30 տոկոսային կետով կրճատման: Կարճաժամկետ հատվածում գնահատված փոփոխականը նույնիսկ ավելի մեծ է: Ծախսերի կառուցվածքը ևս էական ազդեցություն ունի աճի վրա: Մոդել Ա-ից երևում է, որ աշխատավարձերի 1 տոկոս աճը ունի 0.25 տոկոսային կետ և ավել բացասական ազդեցություն երկարաժամկետ տնտեսական աճի վրա, մինչդեռ ապրանքների ու ծառայությունների և կապիտալ ծախսերի աճը դրական է նպաստում տնտեսական աճին: Տոկոսավճարները, տրանսֆերտները, սուբսիդիաները և հարկերը տնտեսական աճի վրա ունեն ոչ նշանակալից ազդեցություն: Իսկ մոդել Բ-ում և Գ-ում, որտեղ գնահատվում են ծախսերի կառուցվածքի ուղղակի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա նկատվում է, որ աշխատավարձերի, ապրանքների ու ծառայությունների ծախսերի գործակիցները դառնում են ոչ նշանակալից: Այնուամենայնիվ, կապիտալ ծախսերի աճը բոլոր դեպքերում դրական է ազդում տնտեսական աճի վրա. կապիտալ ծախսերի 1 տոկոս աճը բերում է 0.1 տոկոսային կետով տնտեսական աճ երկարաժամկետ հատվածում և 0.5 տոկոսային կետով աճ՝ կարճաժամկետ հատվածում:

Հատկանշական է, որ մոդելում փոփոխականների միջև հակադարձ կախվածությունը նշանակալի չէ: Հարկաբյուջետային հատվածը և տնտեսական աճը բնութագրող փոփոխականների միջև գոյություն ունի հակադարձ կախվածություն, քանզի տնտեսական աճը ինքնին կարող է ազդել հարկաբյուջետային հատվածի փոփոխականների վրա: Օրինակ, եթե ծախսերի անվանական մակարդակը ֆիքսված է, կամ եթե եկամուտների հավաքագրումը զգայուն է ցիկլային զարգացումներին, ապա տնտեսական աճը դանդաղելու դեպքում պետական ծախսեր/ՀՆԱ հարաբերակցությունը մեծանում է:

Տնտեսական աճի վրա հարկաբյուջետային նախնական պայմանների ազդեցության գնահատման նպատակով երկրները առանձնացվում և դիտարկվում են ըստ մինչ կայունացման և ետ կայունացման շրջանում գտնվող երկրների:

Վերլուծության արդյունքներից երևում է, որ տնտեսական աճի վրա հարկաբյուջետային կարգավորումների դրական ազդեցությունը հատկապես դրսևորվել է այն երկրներում, որոնք հասել են մակրոտնտեսական կայունության, կամ գտնվում են ետկայունացման շրջանում, այսինքն պահպանում են ՀՆԱ-ում 2.5 տոկոսից ցածր բյուջեի միջին պակասուրդ 1990-2000թվ ընկած ժամանակահատվածում: Հատկանշական է, որ ընտրանքի երկրներից միայն 7 են գտնվում ետ- կայունացման շրջանում: Այդ երկրներում նշանակալի է կապիտալ ծախսերի և որոշ ընթացիկ ծախսերի դրական ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա: Հետաքրքիր է, որ նշված երկրներում, որտեղ բյուջեի պակասուրդն ունի ցածր մակարդակ, պակասուրդի հետագա կրճատումը կարող է չնպաստել տնտեսական աճին: Եվ ամենակարևորը, այդ երկրներում ներքին ֆինանսավորման մեծացումը այլևս չի խոչընդոտում տնտեսական աճին, ինչպես դա նկատվում է մինչ կայունացման շրջանում գտնվող երկրներում: Իսկ պետական ծախսերից, ինչպիսիք են՝ ապրանքների և ծառայությունների ձեռք բերումը և պետական ներդրումների աճը, նպաստում են տնտեսական աճին:

Հարկաբյուջետային կարգավորումները կարելի է դիտարկել կայուն, եթե արդյունքները տևական են որոշակի ժամանակահատվածում: Որոշ վերլուծաբանների համոզմամբ բյուջեի հաշվեկշռի բարելավումը պետք լինի կայուն, որպեսզի տնտեսական աճի վրա ունենա դրական ազդեցություն: Հարկաբյուջետային կարգավորման կայունությունը ազդում է մակրոտնտեսական կայունության վրա, և կրճատում ապագա անհավասարակշռության դեպքում հարկերի և տոկոսադրույքների բարձր մակարդակի սպասումները: Հարկաբյուջետային կարճաժամկետ կարգավորումները կարող են խոչընդոտել տնտեսական աճը, քանի որ բյուջեի հաշվեկշռի նախնական բարելավումները կարող են չպահպանվել միջին ժամկետում:

Բազմաթիվ վերլուծությունների արդյունքում պարզվել է, որ հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա ոչ գծային է: Դա բխում է նրանից, որ մասնավոր հատվածի արձագանքը հարկաբյուջետային քաղաքականությանը ոչ գծային է, ենթադրելով բարդ փոխկապվածություններ պետական ծախսերի չափի ու կառուցվածքի և եկամուտների և աճի միջև: Ներկայացված վերլուծությունում ոչ-գծային կապը հատկապես դրսևորվում է այն երկրներում, որոնք դեռ չեն հասել մակրոտնտեսական կայունության: Իսկ ետ կայունացման շրջանում գտնվող երկրներում պետական ներդրումների, տրանսֆերտների և ապրանքների ու ծառայությունների մեծացումն ունի դրական ազդեցություն տնտեսական աճի վրա: Իսկ հարկաբյուջետային հետագա կարգավորումները չունեն էական նպատակային և օգտակար ազդեցություն տնտեսական աճի վրա, ներքին ֆինանսավորումը նույնպես հակադարձ չի ազդում աճի վրա և միայն որոշ ընթացիկ ծախսերի ընդլայնումն է ուղեկցվում բարձր տնտեսական աճով:

2.Եզրակացություն

Այսպիսով կարելի է եզրակացնել, որ ցածր եկամուտ ունեցող երկրներում հարկաբյուջետային կարգավորումները թե երկարաժամկետ, և թե կարճաժամկետ հատվածներում, նպաստում են տնտեսական աճին: Ընդհանուր առմամբ, ՀՆԱ-ում բյուջեի պակասուրդի 1 տոկոս կրճատումը նպաստում է մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 0.25 մինչև 0.5 տոկոսային կետ աճին: Սա թույլ է տալիս ենթադրելու, որ ցածր եկամուտ ունեցող երկրներում բյուջեի պակասուրդի կրճատումը ՀՆԱ 4 տոկոսից մինչև 2 տոկոսը կնպաստի մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի 0.5 մինչև 1 տոկոսային կետ աճին: Էական է նաև ծախսերի կառուցվածքի ազդեցությունը: Այսպես, հարկաբյուջետային կարգավորումները, որոնք ձեռք են բերվում որոշ ընթացիկ ծախսերի կրճատման հաշվին, տանում են ավելի բարձր տնտեսական աճի, քան այն կարգավորումները, որոնք կատարվում են եկամուտների ավելացման, կամ որոշակի արդյունավետ ծախսերի կրճատման հաշվին: Հատկանշական է, որ կապիտալ ծախսերի ավելացումը, ինչպես նաև ընթացիկ ծախսերից՝ ապրանքների և ծառայությունների աճը նպաստում են բարձր տնտեսական աճի ձևավորմանը: Ուստի, ցածր եկամուտներով երկրների համար արդիական է ծախսային բարեփոխումների իրականացումը, հատկապես ծախսերի կառուցվածքի բարելավումը՝ անարդյունավետ ծախսերի կրճատման և ներդրումների մեծացման ուղղությամբ, որն էլ դրական ազդեցություն կունենա տնտեսական աճի վրա: Ինչպես նշվել էր նյութի սկզբում, ներկայացված վերլուծության մեջ ներառված է նաև Հայաստանը, ուստի մենք կարող ենք ստացված արդյունքներով կատարել որոշակի եզրահանգումներ առաջնորդվելով ՀՀ կառավարության 2005-2007 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով:

ՀՀ-ում բյուջետային կարգավորումներն իրականացվում են բյուջեի հաշվեկշռի աստիճանական բարելավման միջոցով: Այսպես, բյուջեի պակասուրդը 1995 թվականի ՀՆԱ 9 տոկոսից կրճատվել և 2003 թվականին կազմել է ՀՆԱ 1.39 տոկոս, 2004 թվականին ՀՆԱ 1.8 տոկոս, իսկ 2005-07 թթ ընկած ժամանակահատվածում կնվազի և 2007 թվականին կկազմի ՀՆԱ 2 տոկոս:

1997 թվականից Հայաստանում արձանագրվել է բյուջետային կայունության աստիճանական ամրապնդում՝ մասնավորապես պետական հատվածի ընդհանուր պակասուրդի կրճատման և բյուջեի կատարողականի որոշակի բարելավում՝ մասնավորապես եկամուտների հավաքագրման մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ: Սակայն, 1998 թվականին Ռուսաստանի ճգնաժամով պայմանավորված, տեղի ունեցավ որոշ հետընթաց և հետևաբար եկամուտների կատարողականի վատթարացում: Իսկ 2001 թվականից նկատվեց

հարկաբյուջետային կարգավորման արդյունքները՝ մասնավորապես պակասուրդի կրճատման ուղղությամբ:

Աղյուսակ 1

	փաստ					նախագիծ	կա նխատեսում	
Ցուցանիշներ	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Իրական տնտեսական աճ	5.9	9.6	13.2	13.9	7.0	6.0	6.0	6.0
Եկամուտ.և տրանսֆերտներ/ ՀՆԱ	16.7	16.5	16.8	17.7	15.5	16.0	16.3	16.6
Հարկեր/ՀՆԱ	14.8	14.3	14.6	14.0	14.1	15.23	15.6	16.0
Ծախսեր /ՀՆԱ	21.6	20.8	19.4	19.3	17.3	19.3	19.3	
Ընթացիկ ծախսեր/ՀՆԱ	16.3	15.3	16.2	13.7	16.6	15.0	14.7	14.8
Աշխատավարձ/ՀՆԱ	1.9	1.4	1.4	1.75	1.16	1.15	1.20	
Տոկոսավճարներ/ՀՆԱ	1.3	1.04	0.9	0.70	0.52	0.7	0.6	0.6
Սուբսիդիաներ/ՀՆԱ	0.8	0.6	0.6	0.9	0.96	0.78	0.71	
Ընթացիկ տրանսֆերտներ /ՀՆԱ	3.5	4.36	4.0	2.94	3.43	3.22	3.27	
Ապրանքների և ծառայությունների ձեռք բերում /ՀՆԱ	8.8	7.9	7.0	6.53	7.31	10.21	10.11	
Կապիտալ ծախսեր/ՀՆԱ	3.8	3.13	2.4	5.2	3.28	2.7	3.0	3.12
Բյուջեի պակասուրդ /ՀՆԱ	4.9	4.3	2.6	1.4	1.8	2.3	2.01	2.0

Պետական բյուջեի ծախսային քաղաքականության հիմնական նախապայմանը բյուջեի եկամուտների կատարման ապահովումն է՝ հատկապես հարկային եկամուտների:

Հարկ է նշել, որ 2005 թվականին եկամուտների (առանց դրամաշնորհների) մոտ 93.5 տոկոս կազմող հարկային եկամուտների հաշվին նախատեսված է ֆինանսավորվել պետական բյուջեի ծախսերի 78.5 տոկոսը՝ 2004 թվականի փաստացի 81.7 տոկոսի դիմաց: Արտաքին արդյունքների հաշվին (վարկեր և պաշտոնական տրանսֆերտներ) ֆինանսավորվող ծախսերի կշիռը ընդամենը ծախսերի մեջ ունի նվազման միտում: Այսպես, 2003 թվականի փաստացի 28.4 տոկոսից այն նվազել և 2004 թվականին կազմել է 13.8 տոկոս, իսկ 2007 թվականին նախատեսվել է 12.9 տոկոս: Ներկայումս, Հայաստանը հարկերի հավաքագրման մակարդակով ցածր կատարողական ունեցող երկիր է հանդիսանում անցումային այլ երկրների հետ համեմատած (տես աղյուսակ 3): Այս տեսանկյունից հարկ է նշել ՀՆԱ-ի նկատմամբ ձևավորված հարկերի ցածր կշռի աստիճանական բարելավումը (0.4%), փոքր ինչ կնպաստի ծախսերի սահուն իրականացմանը և դրանով էլ տնտեսական աճի վրա դրական ազդեցության ապահովմանը:

Հատկանշական է, որ հարկային եկամուտների հավաքագրման բարելավումը հանդիսանում է ՀՀ 2005-07թթ պետական միջնաժամկետ ծրագրի ապահովման կարևոր նախապայմաններից մեկը:

Ըստ տնտեսագիտական դասակարգման, պետբյուջեի ծախսերի կառուցվածքի ընթացիկ ծախսերը կազմում են ընդհանուրի 75-78 տոկոսը, իսկ 2005-2007 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում կտատանվեն ՀՆԱ 14.8 -15 տոկոսի միջակայքում: Հատկանշական է, որ ընթացիկ ծախսերի կառուցվածքում գերակշիռ մասն են կազմելու ապրանքների և ծառայությունների ձեռք բերումը, որը 2005 թվականին ծրագրված ՀՆԱ 8.2 տոկոսի դիմաց 2006 թվականին կկազմի ՀՆԱ 10.11 տոկոսի: Ըստ վերը ներկայացված վերլուծության արդյունքների ապրանքների և ծառայությունների նման աճը դրական ազդեցություն կունենա տնտեսական աճի վրա: Կապիտալ ծախսերը նշված ժամանակահատվածում կկազմեն միջինը ՀՆԱ 4.1 տոկոսը, 2003 թվականի ՀՆԱ 7.56 տոկոսի դիմաց: Վերջինս պայմանավորված էր Լինսի դրամաշնորհների հաշվին իրականացվող կապիտալ ծախսերի մեծ ծավալով: 2004 թվականից կապիտալ ծախսերի կառուցվածքում մեծացել է ներքին աղբյուրներից ֆինանսավորվող ծախսերի կշիռը՝ կազմելով 46.3 տոկոս 2003 թվականի 21.2 տոկոսի դիմաց, և համապատասխանաբար նվազման միտում է դրսևորել արտաքին աղբյուրներից ֆինանսավորվող ծախսերի կշիռը: Այսպես վերջինս 2004 թվականի 53.7 տոկոսից 2005 թվականին այն կկազմի 38.5 տոկոս: Սակայն հարկ է նշել, որ 2005-2007 թվականին նախատեսված կապիտալ ծախսերի կատարումը, ուստի և վերջինիս ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա մեծապես կախված է լինելու ինչպես արտաքին ֆինանսավորման աղբյուրների ստացման ընթացքից, այնպես էլ ներքին ֆինանսավորման ծրագրի կատարումից: Հարկ է նշել, որ հանրապետությունում վերջին տարիներին արձանագրված իրական տնտեսական աճի բարձր ցուցանիշները մեծապես պայմանավորված էին կապիտալ ծախսերի ծավալներով (Լինսի դրամաշնորհներ և վարկային ծրագրեր):

Ըստ ռեզրեսիայի արդյունքների աշխատավարձերի աճը չի նպաստում տնտեսական աճին, սակայն հարկ է նշել, որ 2005-07 թվականներին աշխատավարձերի կանխատեսված ծավալների ավելացումը պայմանավորված է պետական կառավարման բարեփոխումների իրականացմամբ, և մինչ այդ պետական հատվածի աշխատավարձերի ցածր մակարդակի բարձրացմամբ:

Աղյուսակ 2

Բյուջեի ծախսերի ⁴ տոկոսային հարաբերությունը ընդհանուրի մեջ

⁴ Աղբյուրը՝ 1998-2004 թվականի ցուցանիշները իրենցից ներկայացնում են ՀՀ ֆին. և էկոն. նախարարության պետբյուջեի փաստացի ցուցանիշները, իսկ 2004-2006 թվականի ցուցանիշները վերցված են 2004-06 միջին ժամկետ ծախսերի ծրագիրից:

%	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ընթացիկ ծախսեր	71.7	71.7	75.4	77.1	70.0	67.2	77.5	78.9	80.2	79.7
տոկոսավճարներ	8.9	8.1	6.2	5.4	4.54	3.6	3.0	3.5	3.2	
սուբսիդիաներ	0.7	5.7	3.3	2.7	2.9	4.7	5.6	3.8	3.5	
տրանսֆերտներ	17	17.4	16.4	21.9	19.9	15.4	19.8	15.8	16.1	
աշխատավարձ	12.4	12.5	14.6	13.7	13.37	9.2	6.7	5.6	5.8	
ապրանքներ և ծառայություններ	32.8	27.9	34.8	33.3	29.14	34.2	42.3	50.1	51.6	
Կապիտալ ծախսեր	21.6	17.5	17.5	15.9	26.45	27.8	19.0	14.8	16.4	16.7

Պակասուրդի կրճատումը հաջողվել է ծախսերի կրճատման և հարկային եկամուտների հավաքագրման բարելավման միջոցով: Ընդհանուր առմամբ համախմբված բյուջեի ծախսերը 1994 թվականի ՀՆԱ 44 տոկոսից և 1995 թվականի ՀՆԱ 30 տոկոսից նվազել և 2003 թվականի կազմել են ՀՆԱ 23 տոկոսը, իսկ 2004 թվականին՝ ՀՆԱ 25 տոկոս: Հարկ է նշել, որ ծախսերի կրճատման արդյունքում նվազել են նաև սոցիալական հատվածի՝ մասնավորապես առողջապահության, կրթության և սոցիալական տրանսֆերտների ֆինանսավորման ծավալները, որն էլ բացասական ազդեցություն է թողել նշված ոլորտների վրա: Իսկ պետական տրանսֆերտների նվազեցումը մեծ վնաս է հասցրել աղքատներին, դրանով իսկ նպաստելով եկամուտների անհավասարության խորացմանը:

Պակասուրդի ֆինանսավորման աղբյուրների կառուցվածքը ևս էական գործոն է ցածր եկամուտներով երկրների տնտեսական աճի վրա ազդեցության տեսանկյունից: Մինչ-կայունացման շրջանում գտնվող երկրների համար հարկաբյուջետային կարգավորումները, որոնք ուղղված են ներքին ֆինանսավորման կրճատմանը էապես նպաստում են տնտեսական աճին, քան այն կարգավորումները, որոնք ուղղված են ներքին և արտաքին աղբյուրների կրճատմանը:

2005-2007 թթ նախատեսվում է բյուջեի պակասուրդը մեծապես ֆինանսավորել արտաքին արտոնյալ վարկերի հաշվին: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով երկրում ներքին խնայողությունների աճը, նախատեսվում է նաև ֆինանսավորման ներքին աղբյուրի տեսակարար կշռի աստիճանական ավելացում՝ 2005 թվականի նախատեսված ՀՆԱ 0.28 տոկոսից 2007 թվականի այն կհասնի ՀՆԱ 0.34 տոկոս: Նշենք, որ ըստ ռեգրեսիայի արդյունքների ետ-կայունացման շրջանում գտնվող երկրներում ներքին ֆինանսավորման կշռի ավելացումը բացասաբար չի անդրադառնում տնտեսական աճի վրա:

Այսպիսով, վերջին տարիներին ձեռք բերված մակրոտնտեսական կայուն միջավայրը, պետական հատվածում իրականացվող կառուցվածքային բարեփոխումները՝ մասնավորապես ծախսերի կառուցվածքի բարելավումները՝ որոշ ընթացիկ ծախսերի և կապիտալ ծախսերի կշիռների ավելացումը, իրենց հերթին

դրական ազդեցություն կունենան տնտեսական աճի բարձր տեմպերի ապահովմանը և մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ավելացմանը:

Աղյուսակ 3 Համախմբված բյուջեի ցուցանիշները անցումային տնտեսություններում ՀՆԱ-ի նկատմամբ %						
ՀՆԱ-ի %	1995-2001 Հայաստան	1995-2001 Մերձբալթյան Հանրապ.	1995-2001 Արևելյան Եվրոպայի երկրներ	1995-2001 ԱՊՀ այլ երկրներ	1995-2001 Ադրբեջան, Վրաստան	1995-2001 Ղազախստան, Ղրղզստան, Տաջիկստան
Հարկեր	16.2	26.3	31.6	23.7	14.5	15.2
Ընդամենը ծախսեր	25.97	30.79	36.56	28.42	19.48	17.90
Ընթացիկ ծախսեր	20.50	26.30	33.00	22.00	16.20	15.70
Կրթություն	2.31	2.43	3.44	1.42	0.74	2.96
Առողջապահություն	1.44	4.11	4.93	1.05	0.38	1.97
Սոցիալական ապահովություն և ապահովագրութ.	9.66	10.86	14.19	10.88	5.36	4.54
Կրանաֆերտներ	5.77	14.60	18.94	14.66	7.01	5.34
Ապրանքներ և ծառայություններ	9.04	12.33	8.13	8.10	7.31	10.56
Աշատավարձ	2.9	4.21	5.21	2.46	1.88	4.49
Կապիտալ ծախսեր	4.30	3.40	3.28	3.61	2.30	1.80

Համեմատության համար դիտարկենք 1995-2001 թթ ընկած ժամանակահատվածի համար Պետական Ֆինանսների Վիճակագրության տվյալների հիման վրա հաշվարկված համախմբված ծախսերի ֆուկցիոնալ և տնտեսագիտական դասակարգման որոշ հոդվածների ցուցանիշները ՀՆԱ-ի մեջ: Ակնհայտ է, որ ծախսեր/ ՀՆԱ հարաբերությամբ Հայաստանը դեռևս զիջում է Մերձբալթյան և ԱՊՀ երկրների ցուցանիշները: 1995-2001 թվականներին Հայաստանում միջին կապիտալ ծախսերը կազմել ՀՆԱ 4.3 տոկոսը, որը բավականին բարձր ցուցանիշ է համեմատության կարգով վերցված երկրների կապիտալ ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշի նկատմամբ: Տրանսֆերտների և սոցիալական ապահովության և ապահովագրության վճարների ծախսերի (վերջիններիս միջոցով է հիմնականում իրականացվում բյուջեի վերաբաշխման ֆունկցիան և ապահովվում բյուջեի ազդեցությունը եկամուտների անհավասարության կրճատմանը) ցուցանիշներով Հայաստանը բավականին ցածր կատարողական է ունեցել Մերձբալթյան երկրների և Արևելյան Եվրոպայի երկրների նկատմամբ, որոնց կարելի է դիտարկել որպես եկամուտների նորմալ վերաբաշխում ունեցող երկրներ: Այսպես 1995-2001թթ Հայաստանում տրանսֆերտներ/ՀՆԱ միջին ցուցանիշը կազմել է 5.7 տոկոս, որը բարձր է միայն Ղազախստանի, Ղրղզստանի, Տաջիկստանի միջին ցուցանիշից՝ ՀՆԱ 5.34 տոկոս, իսկ մյուս երկրների համեմատ բավականին ցածր է: Սոցիալական ապահովության և ապահովագրության վճարների գծով 1995-2001թթ միջին կատարողականը՝ 9.66 տոկոս է, որը բարձր է Ադրբեջան, Վրաստան և

Ղազախստան, Ղրղզստան, Տաջիկիստան երկրների միջին ցուցանիշներից՝ որոնք կազմում են համապատասխանաբար ՀՆԱ 5.36 տոկոս և ՀՆԱ 4.54 տոկոս:

1995-2001թթ առողջապահություն/ՀՆԱ, կրթություն/ՀՆԱ ծախսերի միջին ցուցանիշները ցածր են Ղազախստան, Ղրղզստան, Տաջիկիստան երկրների, Մերձբալթյան երկրների և Արևելյան Եվրոպայի երկրների նույն ցուցանիշների նկատմամբ: Հարկ է նշել, որ պետական միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրերում գերակա ուղղություններից է սոցիալական ոլորտի՝ մասնավորապես կրթության, առողջապահության, սոցիալական ապահովության և ապահովագրության ուղղված ծախսերի մակարդակի և արդյունավետության բարձրացումը: 2005-07 թթ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագրով նախատեսված տնտեսական աճի պայմաններում բյուջեի նախատեսվող մուտքերի աճը նախատեսվում է հիմնականում ուղղել սոցիալական ծախսերի՝ առողջապահության, կրթության, սոցիալական ապահովության և ապահովագրության բնագավառների ֆինանսավորմանը: Այսպես կրթության ծախսեր/ ՀՆԱ ցուցանիշը 2003 թվականի փաստացի 2.0 տոկոսի դիմաց 2007 թվականին կկազմի 2.9 տոկոս, որտեղ հիմնական շեշտը դրված է հանրակրթական համակարգի բարեփոխումների վրա: Առողջապահությանն ուղղված ծախսերը 2007 թվականին կկազմեն ՀՆԱ 2.1 տոկոսը, 2003 թվականի փաստացի ՀՆԱ 1.2 տոկոսի դիմաց, որտեղ հիմնական միջոցները կուղղվեն առաջնային բուժօգնության ամրապնդման և զարգացման ծրագրերին: Սոցիալական ապահովագրության և ապահովության ծախսերի տեսակարար կշիռը 2003 թվականի փաստացի ՀՆԱ 1.8 տոկոսի դիմաց 2007 թվականին կկազմի ՀՆԱ 2.4 տոկոսը, որտեղ ոլորտի բարեփոխումները ուղղված կլինեն սոցիալական ապահովության ծրագրերի իրականացմանը և կենսաթոշակների բարձրացմանը: Վերջիններս էական ազդեցություն կունենա աղքատության կրճատմանը և եկամուտների բաշխման բարելավմանը: Այսպիսով սոցիալական ծախսերի բարելավումը և ներկա ֆինանսավորման ավելացումը, կհանդիսանա երկարաժամկետ զարգացման նախադրյալ:

3. Հավելվածներ

Աղյուսակ 4

Փոփոխականներ (որպես ՀՆԱ-ի կշիռ)	Դիտարկումներ	Միջին (mean)	Ստանդարտ շեղում
Բյուջեի հաշվեկշիռ	429	-6.30	7.9
Հարկային եկամուտներ	425	15.00	7.5
Ոչ հարկային եկամուտներ	423	2.50	2.2
Դրամաշնորհներ	426	4.20	4.6
Ընթացիկ ծախսեր	425	19.70	9.5
Կապիտալ ծախսեր	425	9.00	7.2
Ներքին ֆինանսավորում	372	1.70	4.9
Արտաքին ֆինանսավորում	372	4.60	6.1
Մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի աճ	429	-0.50	8.3
Փոփոխությունները			
Բյուջեի հաշվեկշիռ	390	0.40	5.8
Հարկային եկամուտներ	386	0.02	3.2
Ոչ հարկային եկամուտներ	384	-0.06	1.2
Դրամաշնորհներ	386	0.03	2.6
Ընթացիկ ծախսեր	386	-0.50	4.8
Կապիտալ ծախսեր	386	0.05	3.4
Ներքին ֆինանսավորում	333	-0.20	4.8
Արտամշֆ ֆինանսավորում	333	-0.10	5.2
Մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ- ի աճ	390	0.50	10.1

Աղյուսակ 5

Փոփոխականներ (որպես ՀՆԱ-ի կշիռ)	Մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի աճ	Դիտարկումներ
Բյուջեի հաշվեկշիռ	0.23***	429
Հարկային եկամուտներ	-0.03	425
Ոչ հարկային եկամուտներ	0.03	423
Դրամաշնորհներ	0.05	425
Ընթացիկ ծախսեր	-0.24***	425
Կապիտալ ծախսեր	0.16***	425
Ներքին ֆինանսավորում	-0.25***	372
Արտաքին ֆինանսավորում	-0.07	372
Փոփոխությունները		
Բյուջեի հաշվեկշիռ	0.20***	390
Հարկային եկամուտներ	0.09**	386
Ոչ հարկային եկամուտներ	0.08*	386
Դրամաշնորհներ	0.11**	384
Ընթացիկ ծախսեր	-0.16***	386
Կապիտալ ծախսեր	0.12***	386
Ներքին ֆինանսավորում	-0.16***	333
Արտաքին ֆինանսավորում	-0.01	333

* նշանակալի է 10 տոկոս վստահության միջակայքում, ** նշանակալի է 5 տոկոս վստահության միջակայքում, *** նշանակալի է 1 տոկոս վստահության միջակայքում:

Աղյուսակ 6

Մոդել Ա) Բյուջեի կառուցվածքը (% ՀՆԱ-ում) Մոդել Բ) Բյուջեի հաշվեկշիռ և ծախսերի կառուցվածք Մոդել Գ) Բյուջեի ֆինանսավորում և ծախսերի կառուցվածքը

	իրական ՀՆԱ-ի աճ	ՀՆԱ աճի փոփոխ.	իրական ՀՆԱ-ի աճ	ՀՆԱ աճի փոփոխ.	իրական ՀՆԱ-ի աճ	ՀՆԱ աճի փոփոխ.
ՀՆԱ-ի աճ	-0.156 (0.88) ⁵	-0.059 (0.97)	-0.016 (0.22)	-0.030 (0.43)	0.011 (0.12)	0.026 (0.27)
Աշխատուժ	0.183* (1.73)	1.164*** (3.15)	0.140*** (2.92)	1.100*** (3.07)	0.132** (2.43)	0.915*** (2.65)
Առևտրի պայմաններ	-0.001 (0.24)	0.001 (0.14)	-0.002 (1.19)	-0.001 (0.22)	-0.002 (1.27)	-0.002 (0.48)
Մասնավոր ներդրումներ	0.235** (2.33)	0.115* (1.69)	0.152*** (3.50)	0.241** (2.33)	0.142*** (2.75)	0.467*** (3.17)
Բյուջեի հաշվեկշիռ (% ՀՆԱ-ում)			0.251*** (5.41)	0.254*** (2.92)		
Ներքին ֆինանսավորում (% ՀՆԱ-ում)					-0.333*** (4.26)	-0.491*** (3.34)
Արտաքին ֆինանսավորում (% ՀՆԱ-ում)					-0.247** (3.91)	-0.294** (2.51)
Աշխատավարձ (% ՀՆԱ-ում)	-0.318*** (3.42)	-0.297 (1.23)				
Աշխատավարձ(% ընդամենը ծախսերում)			-0.064* (1.88)	-0.069 (0.98)	-0.071* (1.91)	-0.081 (0.98)
Տրանսֆերտներ և սուբսիդիաներ (% ՀՆԱ-ում)	0.150 (0.74)	-0.020 (0.10)				
Տրանսֆերտներ և սուբսիդիաներ (% ընդամենը ծախսերում)			0.020 (0.45)	0.134 (1.44)	0.027 (0.52)	0.147 (1.29)
Տոկոսավճարներ (%)	-0.278	-0.092				

⁵ փակագծերում նշված մեծությունները t և z վիճակագիրների բացարձակ արժեքներն են

ՀՆԱ-ում)	(1.56)	(0.41)				
Տոկոսավճարներ (% ընդամենը ծախսերում)			-0.032 (0.83)	-0.033 (0.37)	-0.062 (1.37)	-0.003 (0.03)
Ապրանքներ և ծառայություններ (% ՀՆԱ-ում)	0.375** (2.03)	1.235*** (5.05)				
Ապրանքներ և ծառայություններ (% ընդամենը ծախսերում)			0.007 (0.20)	0.129* (1.76)	0.001 (0.03)	0.188** (2.09)
Կապիտալ ծախսեր (% ՀՆԱ-ում)	0.117** (2.02)	0.431*** (3.78)				
Կապիտալ ծախսեր (% ընդամենը ծախսերում)			0.077** (2.51)	0.232*** (3.91)	0.067** (2.06)	0.246*** (3.54)
Հարկային եկամուտներ (% ՀՆԱ-ում)	0.114 (1.31)	0.079 (0.64)				
Ոչ հարկային եկամուտներ (% ՀՆԱ-ում)	-0.034 (0.14)	0.816*** (2.92)				
Դրամաշնորհներ (% ՀՆԱ-ում)	-0.125 (0.69)	0.277** (2.16)				
Հաստատուն	-13.590** (2.18)	1.125* (1.80)	-7.554* (1.86)	0.474 (0.72)	-6.247 (1.36)	(0.30)
Դիտարկումների քանակը	255	225	256	226	231	202
Log –likelihood	-825.6	-652.8	-674.6	-658.0	-619.6	-602.7

* նշանակալի է 10 տոկոս վստահության միջակայքում, ** նշանակալի է 5 տոկոս վստահության միջակայքում, *** նշանակալի է 1 տոկոս վստահության միջակայքում:

